

Отримано

14.09.2023

Голова спеціалізованої
вченої ради
ДФ 26.133.035
докт. мист., проф. Школьнік
О.В.

Голові спеціалізованої вченої ради
ДФ 26.133.035 у Київському університеті
імені Бориса Грінченка
доктору мистецтвознавства, професору
завідувачу кафедри образотворчого мистецтва
Факультету образотворчого мистецтва і дизайну
Школьнік Ользі Володимирівні

ВІДГУК ОФІЦІЙНОГО ОПОНЕНТА

РОГОТЧЕНКО Олексія Олексійовича, доктора мистецтвознавства, професора, члена-кореспондента НАМ України, заслуженого діяча мистецтв України, головного наукового співробітника, професора Відділу теорії та історії культури Інституту проблем сучасного мистецтва Національної академії мистецтв України на дисертацію **СИТНИК Ірини Володимирівни «Творча діяльність Тетяни Яблонської у контексті культурно-мистецьких процесів України середини ХХ – початку ХХІ століть»**, подану до захисту на здобуття наукового ступеня доктора філософії в галузі знань 02 Культура і мистецтво за спеціальністю 023 Образотворче мистецтво, декоративне мистецтво, реставрація.

Актуальність дисертаційного дослідження. Спадщина визначної української художниці Тетяни Нилівни Яблонської (1917–2005), фактично подвижниці багатьох творчих процесів в українському мистецтві 1940-х – 2000-х рр. Наразі, як не парадоксально, не була комплексно і всебічно вивчена. З одного боку багато дослідників за життя головної «Примадонни» вітчизняного живопису просто намагалися не брати тему щодо напрацювань Тетяни Нилівни, оскільки боялися не зуміти досягнути всі її «вершини» творчості. А також не знали, чи дозволить вона доторкнутися до своїх архівів і чи зможе сприйняти авторську інтерпретацію окремих полотен, зокрема доби соцреалізму (с. 139) та нонконформізму. Натомість у посттоталітарну добу, коли мисткині вже не стало, дослідити все її величезне, не структуроване, та розпорошене між множинними державними і приватними збірками надбання лякало дослідників, які розуміли – скільки областей їм доведеться об'їздити, скільки написати листів і скільки часу займе написання такої фундаментальної праці, на котрі немає державного фінансування, під які ще треба розробити глибоку і виразну концепцію, адже всі послідовники школи Т.Н. Яблонської будуть читати цю роботу під величезною лупою.

З огляду на вищенаведене, варто наголосити, що вибір теми дисертації Ситник Ірини Володимирівни, засвідчує **актуальність роботи та відповідає запитам сучасного суспільства й мистецтвознавчої науки.**

Наукова новизна дисертації Ситник Ірини Володимирівни «Творча діяльність Тетяни Яблонської у контексті культурно-мистецьких процесів України середини ХХ – початку ХХІ століть», поданої до захисту на здобуття наукового ступеня доктора філософії в галузі знань 02 Культура і мистецтво за спеціальністю 023 Образотворче мистецтво, декоративне мистецтво, реставрація, є безперечною, оскільки автор уперше здійснила комплексне наукове дослідження мистецької діяльності Тетяни Яблонської впродовж середини ХХ – початку ХХІ століть; виявила специфіку формування та трансформації творчого методу художниці на основі аналізу графічного і живописного доробку різних етапів її творчості; унаочнила зміну стилістики та пластичного моделювання мисткині різних десятиліть другої половини ХХ – початку ХХІ століть, епізодичне звернення нею до окремих тем і сюжетів; дослідила й систематизувала епістолярну спадщину як джерело вивчення творчості Тетяни Яблонської; надала об'єктивний аналіз творчості художниці у системі офіційного мистецтва радянської доби за матеріалами архівних джерел; систематизувала дані щодо методів творчо-педагогічної роботи та методики викладання Тетяни Яблонської; упорядковала та зафіксувала станом на час дослідження місцезнаходження творчої спадщини Тетяни Яблонської у музейних колекціях України, закладах культури та мистецтва.

Крім того, І. В. Ситник виявила вплив на формування творчості Тетяни Яблонської представників її родини та викладачів; поглибила аналіз розвитку світоглядно-естетичних засад творчості мисткині; здійснила мистецтвознавчий аналіз творчості художниці, зокрема формально-стилістичні, формотворчі, жанрові й художньо-образні новації; розкрила внесок Тетяни Яблонської як художника, громадського діяча, педагога у розвиток національного мистецтва середини ХХ – початку ХХІ століть; поглибила розробку питання щодо визначення місця й ролі творчості Тетяни Яблонської у художніх процесах українського мистецтва; актуалізувала проблему збереження й авторства творів Т. Яблонської.

Теоретичне і практичне значення результатів дисертації. Теоретичне значення роботи базується на комплексному і всебічному висвітленні багатогранної художньої діяльності Тетяни Яблонської та виявленні її впливу на розвиток українського мистецтва середини ХХ – початку ХХІ століть. Натомість **практичне значення** дисертації полягає у тому, що результати дослідження можуть бути використані у процесі вивчення теорії та історії української культури, образотворчого мистецтва, викладання навчального курсу «Історія українського образотворчого мистецтва ХХ століття», спецкурсів, а також можуть знайти своє застосування під час підготовки бакалаврських і магістерських робіт. Матеріали дисертації можуть бути корисними для музейних працівників, мистецтвознавців-експертів, колекціонерів. Творча спадщина Тетяни Яблонської є «золотим» художнім та економічним активом країни, який з кожним роком набуває все більшої цінності.

Наукова обґрунтованість результатів дослідження, наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації. Робота І. В. Ситник виконувалась на матеріалах першоджерел з архівних і музейних збірок різних регіонів України. Авторка отримала якісно нові, науково обґрунтовані результати. Відповідно, наукові положення І. В. Ситник базуються на ретроспективному аналізі творчості Т. Н. Яблонської, а також їх верифікації з власними роздумами про мистецтво, мистецько-організаційну, творчу, педагогічну діяльність художниці, оприлюдненими в окремих статтях і щоденниках. Тому висновки, викладені в окремих розділах і загальні прикінцеві висновки дисертації дозволяють сприймати сформульовані результати і рекомендації як аналітичні, що базуються на розумінні не лише епохи, в якій відбувалися певні події та творчі злети, а й світоглядного полотна творчості Тетяни Нилівни, талановитої і навіть геніальної художниці, яка вийшла з обмежень доби соцреалізму і представила низку нових формотворчих, стилетворчих, жанрових, образних пошуків другої половини ХХ – початку ХХІ століть.

Окремо слід відзначити розробку періодизації творчості мисткині Іриною Володимирівною Ситник, а також низку наукових відкриттів, розроблених у матеріалах фахових публікацій за темою дослідження та апробацій.

Рівень виконання поставленого наукового завдання та оволодіння здобувачем методологією наукової діяльності. Надзвичайно складною для вивчення є творча спадщина Т. Н. Яблонської. Адже художниця паралельно могла працювати у межах провідного творчого методу соцреалізму, вплітати в свої роботи елементи імпресіонізму, фовізму й експресіонізму, розробляти окремі стилізовані праці у межах «суворого стилю» (с. 129), звертатися до неофольклоризму й до академічного живопису рівня старих майстрів. Крім того, постійно змінювався власне сам авторський почерк Тетяни Нилівни, вона то уходила в пуантилізм-дівізіонізм, то працювала в дещо ексцентричній або розмашистій манері, то виконувала лагідні, омріяні й елегійні роботи під враженнями від природи Криму, Закарпаття, Вірменії і своїх власних почуттів закоханості, романтичності тощо. Також зважаючи на жанрове різноманіття її доробку й існуючі, опубліковані поважними вченими у різних час (1950-ті, 1960-ті, 1980-ті, 2000-ні рр.) версії інтерпретації її спадщини за періодами творчості, І. В. Ситник мала розробити власний методологічний інструментарій дослідження, котрий в результаті їй дозволив розкрити поставлені мету і завдання дослідження на високому фаховому рівні.

Апробація результатів дисертації. Повнота викладу основних результатів дисертації у наукових публікаціях. Визначення складових феномену творчості Тетяни Яблонської на тлі культурно-мистецьких зрушень України середини ХХ – початку ХХІ століть потребувало від авторки наступних кроків: аналізу стану наукового вивчення проблеми, розкриття етапів еволюції творчості й деталізації періодизації творчої діяльності Тетяни Яблонської;

укладення оновленого переліку творів Тетяни Яблонської; з'ясування впливу культурно-мистецького середовища на еволюцію творчості Т. Яблонської; здійснення мистецтвознавчого аналізу спадщини художниці; дослідження громадської діяльності та її педагогічного доробку, а також розкриття значення творчості. І. В. Ситник багато уваги приділила апробації результатів наукової роботи, аби досягти в дисертації повноти викладу матеріалу.

Тому ключові ідеї та положення дослідження було викладено у формі доповідей на п'яти міжнародних і всеукраїнських конференціях: всеукраїнських науково-практичних конференціях «Національні наукові обрії: проблеми, перспективи, новації» (Харків, 2020), «Актуальні проблеми природничих і гуманітарних наук у дослідженнях молодих учених «Родзинка – 2020» (Черкаси, 2020), «IX Платонівські читання пам'яті академіка Платона Білецького» (Київ, 2021); міжнародних наукових конференціях «Interdisciplinary research: scientific horizons and perspectives. I international Scientific and Theoretical Conference» (Вільнюс, 2021), «World science: problems, Prospects and innovations. Proceedings of IX international scientific and practical conference» (Торонто, 2021). Всі ці розвідки, так само як і текст дисертації І. В. Ситник, пройшли перевірку на антиплагіат, завдяки чому було засвідчено високий відсоток їх унікальності, а також десяти наукових публікаціях, які відображають результати дослідження.

Структура та зміст дисертації, її самостійність, завершеність, відповідність вимогам щодо оформлення й обсягу.

Дисертація Ірини Володимирівни має логічно вибудовану відповідно до змісту структуру. Вона виконана як самостійне, завершене і комплексне дослідження, в якому дотримані всі вимоги щодо оформлення робіт на здобуття наукового ступеня доктора філософії. Виклад матеріалу в ній здійснено українською мовою з дотриманням всіх вимог академічної доброчесності У дисертації, написаній у межах наукового стилю, розроблено понятійно-категоріальний апарат, введено низку нових даних про організаційно-творчу й педагогічну діяльність Т. Н. Яблонської, зокрема її київську школу, що є суттєвим авторським внеском у вітчизняну науку.

Окремо також слід виділити культурологічне тло даного дослідження, що дозволило представити спадщину Тетяни Нилівни у контексті культурно-мистецьких зрушень доби, які стали тлом для її активної громадської діяльності у межах Спілки художників УРСР, Спілки художників України, як депутата і «номенклатурної» художниці, котра виконувала найбільш відповідальні замовлення.

Завершеність дослідження окреслюється структурою роботи (4 розділи, 12 підрозділів), її висновками та кількістю обсягу основного тексту дисертації, що дорівнює 216 сторінок. Обґрунтованість основних положень роботи і її висновків базується на опрацюванні 284 позицій опублікованої літератури та архівних даних. Аналітична сутність роботи засвідчується великим обсягом додатків у межах 130 сторінок і загальним обсягом роботи що становить 379 сторінок.

І. В. Ситник у *Вступі* розкриває всі структурні елементи, необхідні для викладення у розділах і підрозділах виважених умозаключень. Зокрема, актуальність, об'єкт, предмет, мету і завдання дослідження, обумовлює хронологічні та територіальні межі, розкриває сутність методології дослідження й апробації та наукові публікації за темою роботи.

В *першому розділі* «Теоретико-методичні засади дослідження» докладно вивчено історіографію питання, опрацьовано джерельну базу, теоретико-концептуальний фокус дисертації і її методологічний апарат.

Другий розділ присвячено формуванню художньої індивідуальності Тетяни Яблонської у культурно-мистецькому середовищі України кінця 1930-х –початку 1950-х рр. Він демонструє історичне, соціо-культурне, політико-ідеологічне тло, у межах якого відбувалося становлення творчої особистості мисткині та загартовувався її характер як особистості. Також І. В. Ситник глибоко аналізує внутрішні, імпліцитні, та зовнішні, експліцитні, умови розвитку чуттєвості Тетяни Нилівни, її рефлексій скритої пам'яті, емоційного інтелекту, працелюбності, та бажання за будь-яких умов показати могутність свого епічного мазка.

Вперше приділена увага крім Кам'янець-Подільського й Київського, Одеському періоду творчості мисткині, що дозволило Т. Н. Яблонській всотувати майстерність її представників вміти представити на полотні золоте сонячне сяйво, що надалі стало однією з «родзинок» творчості мисткині, починаючи з епічного «Хліба».

При цьому розкрито вплив художників доби «Розстріляного Відродження», зокрема бойчукістів, авангардистів, а також Ф. Кричевського, якого змушували помирати від голодної смерті, на формування внутрішнього всесвіту і творчої манери Тетяни Нилівни, її власної траєкторії особистісного розвитку як людини і представників творчої еліти України другої половини ХХ століття.

Третій розділ присвячено еволюції пластичної мови Тетяни Яблонської у межах часового відрізка другої половини 1950-х – 2000-х років. У ньому розкрито інтенції творчості мисткині. Відображено результати її пленерної і виставкової діяльності різних років, специфіку творчої манери у передачі знань наступним поколінням художників, пошуки внутрішнього «я» на закаті життєвого шляху, коли її творчість стала етальною та незаперечною.

Четвертий розділ дисертації окреслює спадщину Т. Н. Яблонської крізь призму значення для сучасного образотворчого мистецтва. І. В. Ситник не лише провела ґрунтовне дослідження діяльності Тетяни Нилівни у розрізі її громадської та педагогічної діяльності, а й розглянула значення художньої спадщини Тетяни Яблонської для подальшого розвитку українського образотворчого мистецтва.

Висновки засвідчують глибоке розуміння Іриною Володимирівною Ситник предмета й об'єкта свого дослідження, кореспондують з науковою

новизною дисертації, висновків розділів і поставлених на початку роботи завдань. Висновки базуються положеннях, розроблених в середині основного тексту роботи, зважаючи на осмислення масиву відповідної літератури та першоджерел.

Загалом дисертація Ситник І. В. оформлена згідно чинних вимог МОН України.

В цілому позитивно оцінюючи дисертаційне дослідження Ірини Володимирівни Ситник, зважаючи на його надзвичайно високий науковий рівень, варто зазначити деякі **зауваження, дискусійні моменти і побажання:**

1. У роботі майже не вживається поняття «тоталітарне мистецтво», хоча й зазначається, що художниця Т. Н. Яблонська змушена була частково працювати у межах напрямку так званого конвенціонального живопису. Проте, враховуючи необхідність вивчати історичний спадок доби тоталітаризму, аби розуміти сутність усього, що тоді відбувалося на державному рівні, необхідно все ж таки віддавати належне цілій когорті вітчизняних майстрів, що були змушені розвиватися і творити в умовах після закону «Про п'ять колосків» 1932 р. і Постанови ЦК ВКП «Про перебудову літературно-художніх організацій» від 23 квітня 1932 р., торуючи шлях українського національного мистецтва подеколи у нелюдських умовах.

2. Переглянувши роботу, не знайшов творів з приватної колекції Г. А. Атаян, які раніше не оприлюднювалися. Чи зверталися Ви до спадкоємиці та учениці Тетяни Нилівни задля можливості здійснити обстеження родинної збірки художниці й її архівів? Хоча б задля детального вивчення питання атрибуції творів мисткині з позицій мистецтвознавчої експертизи?

3. Зважаючи на величезний масив зведеної відомої інформації, розглянутої під новим кутом зору, а також абсолютно нової інформації про спадщину Т. Н. Яблонської, яку Вам вдалося зібрати перед самим вторгненням і початком вивезення окремих творів вітчизняних майстрів з деяких територій України, що тепер ставить цю дисертацію у розряд документів епохи, які дозволяють побачити цілісною «картину світу» і весь мистецький доробок без купюр Тетяни Нилівни, раніше розпорошений по множині збірок, чи плануєте Ви видання монографії про цю визначну особистість (можливо у колаборації зі Спілкою художників України і перспективою персональної виставки мисткині, скажімо, у Луврі)?

4. На с. 186 Вашої дисертації зазначено наступне: «За щоденниками художниці відомо про низку вражень від глибокого вдумливого ознайомлення з культурою Ренесансу. Так, враження від Джотто, Мазаччо, Мікеланджело, Гірландайо, П'єтро делла Франческа, Гоццолі дали Тетяні Нилівні відчуття даремності постановочних радянських "самозакоханих кривлянь". Одухотвореність, чистота, щира відвертість митців раннього Відродження вплинули на творчу манеру художниці». Хотілося б зрозуміти, на Ваш погляд, наскільки важливим для професійного художника є глибоке знання історії

світового мистецтва, ознайомлення з культурою інших країн Європи, Америки тощо, і чи такі вакації вплинули на еволюцію і трансформації авторської художньої мови Тетяни Нилівни Яблонської?

Висловленні зауваження, роздуми (дискусійні моменти) і побажання в цілому не применшують наукові здобутки дисертації Ірини Володимирівни Ситник.

Дотримання академічної доброчесності у дисертації та наукових публікаціях. Відсутність (наявність) академічного плагіату, фабрикації, фальсифікації. Основні положення дисертації І. В. Ситник «Творча діяльність Тетяни Яблонської у контексті культурно-мистецьких процесів України середини ХХ – початку ХХІ століть» та публікації за нею у наукових, та, зокрема, фахових виданнях (10 позицій), апробацій на науково-практичних конференціях (5 позицій) пройшли перевірку на плагіат за системою «Юнічек», про що у матеріалах справи дисертантки є відповідні довідки. Високий відсоток авторської унікальності всіх написаних і оприлюднених Іриною Володимирівною текстів за матеріалами проведеного дослідження (понад 90%) засвідчує дотримання всіх вимог академічної доброчесності та відсутність академічного плагіату, елементів фабрикації та фальсифікації наукової роботи.

Загальний висновок про рівень набуття здобувачем теоретичних знань, відповідних умінь, навичок та компетентностей Натомість напрацьовані І. В. Ситник результати, викладені у всіх перелічених напрацюваннях за період чотирирічної наукової роботи, засвідчують можливість їх введення до наукових планів кафедри образотворчого мистецтва Факультету образотворчого мистецтва і дизайну Київського університету імені Бориса Грінченка, де викладає здобувачка, а також використання при розробці програм дисциплін, навчальних електронних курсів, методичних посібників з теорії, історії та практики українського образотворчого мистецтва, з урахуванням формування відповідних умінь, навичок і компетентностей у студентів ЗВО художньо-педагогічного спрямування, а також у практичній роботі музеїв при обліку, атрибуції та музеалізації колекцій мистецького профілю.

Загальна оцінка дисертації і наукових публікацій щодо їхнього наукового рівня з урахуванням дотримання академічної доброчесності та щодо відповідності вимогам. Отже, отримані Іриною Володимирівною Ситник результати дослідження є переконливими, набутими завдяки принципам наукової достовірності та всебічності, що відзначаються логікою послідовності викладу матеріалу, суттєвою науковою новизною, а також теоретичною та практичною значимістю.

Використані у дисертації Ситник Ірини Володимирівни самостійні ідеї дозволили повністю виконати мету і поставлені в дисертаційній роботі завдання, що визначає високий кваліфікаційний рівень роботи.

Вважаю, що дисертація здобувача освітнього рівня ступеня доктора філософії **СИТНИК Ірини Володимирівни** на тему «Творча діяльність

Тетяни Яблонської у контексті культурно-мистецьких процесів України середини ХХ – початку ХХІ століть» виконана на високому фаховому рівні, не порушує принципів академічної доброчесності та є завершеним, самостійним, комплексним, кваліфікаційним науковим дослідженням, сукупність теоретичних і практичних результатів якого розв'язує наукове завдання, що має істотне значення для галузі 02 «Культура і мистецтво».

Дисертаційна робота є актуальною, має суттєву практичну цінність, відзначається науковою новизною та цілком відповідає вимогам чинного законодавства України у п. 6 – 9 «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти наукової установи про присудження ступеня доктора філософії», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44, а здобувачка **СИТНИК Ірина Володимирівна** заслуговує на присудження їй ступеня доктора філософії з галузі знань 02 «Культура і мистецтво» за спеціальністю 023 «Образотворче мистецтво, декоративне мистецтво, реставрація».

Офіційний опонент:

доктор мистецтвознавства, професор,
член-кореспондента НАМ України,
заслужений діяч мистецтв України,
головний науковий співробітник, професор
Відділу теорії та історії культури
Інституту проблем сучасного мистецтва
Національної академії мистецтв України

Олексій РОГОТЧЕНКО

